

A D A T T Á R

Báthory István adománylevele Sombori László erdélyi kincstárnok részére.

A hős, oroszverő lengyel király nagyszabású hadjáratai és diplomáciai tevékenységei közben is gondos szeretettel irányítja hazájának, Erdélynek ügyeit. Nemcsak névleg, hanem valósággal az ország fejedelme. Különösen bátyjának, Kristófnak halála után tusakodik sokat az erdélyi ügyekkel. A kiskorú trónörökös, Zsigmond mellé újabb meg újabb régenstanácsokat nevez ki. A másodiknak (1583. március 6) három tagja van: a bölcs, erélyes, gögös Kendi Sándor, a humanista Kovacsóczy Farkas és a művelt, megnyerő viselkedésű Sombori László. Mindhárom a Báthory-ház régi híve s nagy tekintélyénél fogva alkalmas a vezető-szerepre. Közülök a két elsőnek érdekes, tragikus kimenetelű sorsával sokat foglalkozik a történetírás. A harmadiknak, Somborinak a személyisége rendszeren háttérben marad. Pedig, hogy jelentős szerepet töltött be, ép az alábbiakban látni fogjuk.

Nem véve tekintetbe a bebizonyíthatatlan legendát, mely a II. Gyula vezér atyjától való leszármazásról szól, a család Erdélynek egyik legrégebbi nemzetsége. Legsűrűbb szereplésük helyén, Doboka- és Kolozs-megyében, a XV. században, 1478 táján tűnnek fel s ekkor helyezkednek el a Somboriak későbbi, állandó birtoktestükön, a Magyarnagyzsombor környékén levő hét faluban.¹ László, a későbbi erdélyi kincstárnok, mint Sombori Péter és Bethlen Klára fia a XVI. sz. első évtizedeiben született. Itthoni tanulmányait minden valószínűség szerint a páduai egyetemen folytatja és fejezi be.² Felesége Valkai Zsuzsánna; tőle hét gyermeke származik, köztük Sándor, később szintén páduai és witembergi diák, majd Báthory Zsigmond németországi követe.

Sombori László először mint közügyigazgató (fiscalis director) tűnik fel. Nagy beszédben, a tárgyi bizonyítékok halmazával vádolja 1575. július 30-án a kolozsvári országgyűlésen Békés Gáspár híveit s harminchárom főúrra fej- és jószágvesztést kér. Természetesen javaslatát elfogadják. Ezzel megalapozza további emelkedését. 1581 tavaszán Kristóf vajda őt Kendi Sándorral Lengyelországba küldi, hogy István királytól fiának, Zsigmondnak fejedelemmé választási engedélyét kieszközöljék. A kiskorú ural-

¹ Csánki Dező: Magyarország történelmi földrajza. Bp., 1913. V, 262, 263, 579. — Nagy Iván: Magyarország családai. Pest, 1863. X, 276—281.

² Szilágyi Sándor Kovacsóczyt és őt „classica műveltséggel bíró, Olaszországban képzett férfiaknak” nevezi. ErdOrszEml. III, 58. — De a páduai diákok névsorában (Veress Endre: Fontes Rerum Transylvanicarum. I) neve nincs meg. Talán egyike annak a „két erdélyi nemes ifjúnak”, akik 1565 elején indulnak ide. (Uo. 72. l.)

ködő mellett 1585. május 1-ig állandó tagja a régens-tanácsoknak; ekkor a rendek elégedetlensége miatt és sürgető kívánságára Báthory végre egy embernek, Ghiczy Jánosnak kezébe teszi le a kormányzást. Közben azonban az ország dézmáinak bér-
lője, majd kincstárnok (thesaurarius) lesz és mint ilyen, István király erdélyi kormány-
zásának egyik legfontosabb tényezője. A rendek t. i. sokszor zúgolódnak a sok hadi-
kiadás, idegen földön való háborúskodás miatt. A triumvirátus alatt a kincstár éppen
kiürül. Természetes megoldásként a hadak leszállítása ajánlkozik. De Báthory óva
inti ettől Erdélyt, tekintettel a környező veszedelmekre.¹ Sombori tehát nélkülözhe-
tetlen szerepet tölt be.

Az ő segítségével valósítják meg a Báthoryak a jezsuita kollégium felállítását
és annak fenntartását. Ő maga protestáns, Possevino szerint „sem nem ariánus, sem
nem kálvinista s azon véleményben van, hogy a lutheránus vallás, melyben gyermek-
kora óta nevelődött, nem igen különbözik a katolikustól“.² Ez a naivnak látszó, de
mindenesetre rugalmas állásfoglalása alkalmassá teszi őt a fejedelmek, sőt a jezsuita
atyák bizalmára. Báthory Kristóf elrendeli neki, hogy a mákói dézma jövedelmét
ezeknek évente minden levonás nélkül adja át. István király pedig őt bizza meg a
kollégiummal kapcsolatos szeminárium részére szánt pénzbeli támogatás kiutalásával.
Campani, a tartományfőnök nehezen tud vele megegyezni, mert Sombori csak beikta-
tásuk napjától (1583. márc. 7) akarja őket fizetni, pedig a pápa már 1582. nov. 1-től
fogva adja nekik a pensiókat. Kér az uralkodótól intézkedést e tárgyban. Possevino
— mint láttuk — naiv, de hozzájuk szító protestánst lát benne, aki tudományszere-
teténél fogva egyik fiát a kolozsvári jezsuita iskolába adja. A másikat pedig a gyer-
mek fejedelemmel együtt Gyulafehérváron szintén náluk nevelteti. S mikor Sombori
egyik rokonát, Cherinius (Kerényi? Kérői?) Mihályt Rómába szeretné küldeni a
teológia tanulmányozására, ajánló-levelet ír ennek érdekében úgy a királynak, mint a
római előjáróknak. Ezek után nem csodálhatjuk, ha a híres 1588-i megyesi ország-
gyűlésen az atyák kiűzése ellen szavaz a Báthoryakkal, Jósika Istvánnal stb. együtt s
az egykorú jezsuita beszámoló (relatio) őt, mint katolikust könyveli el.³

Ennek az állításnak ellene mond az, hogy Sombori állandóan protestáns diákokat
pártfogol, akik az ő költségén „bujdosnak“ külföldi akadémiákon. Így támogatja
triumvir társaival együtt a híres Laskói Csókás Pétert, aki később egyik hitvédő
fratát neki is ajánlja. Fiát, Sándort 1587-ben Wittenbergbe küldi és ott Baranyai
Decsi Jánossal jogra s egyéb tudományokra taníttatja.⁴ De legnagyobb támasza a
krónikaíró Szamosközi Istvánnak, aki őt Kovacsóczyhoz írt levelében (1593. febr. 20)
egyenesen „jó sorsa atyjának“ (parens meae fortunae) nevezi, mert fia mellé mentor-
ként odaállítja s így külföldi útja költségének fedezését biztosítja.⁵ Ugyanott emlékezik
meg pártfogójának Erdély kormányzásában szerzett érdeméről és haláláról. Tehát a
kilencvenes évek táján hal el.

¹ ErdOrszEml. III, 38, 48, 58 — 64.

² Fontes III, 251.

³ Uo. I, 108, 253—254, 260, II, 72—73, 257—258. — Protestantes „hi chatolici fue-
runt etc.“ III, 251.

⁴ Bod Péter: Magyar Athenás. 159, 68.

⁵ Fontes I. 249. E levelet Szamosközi Páduából írja.

Maga a család — mint tudjuk — szintén református marad. Sombori tehát minden jezsuita rokonszenve mellett is protestáns volt. Egyike azoknak a nagyműveltségű erdélyi főuraknak (Bethlen Farkas, Kovacsóczy), akik hitbeli meggyőződésük mellett állandóan fenn tudják tartani szíves összeköttetésüket a haza és egyetemes műveltség érdekében a többi keresztyén felekezetekkel, különösen azoknak tudósaival. Medgyesi állásfoglalását a Báthoryakhoz való törhetetlen hűsége és az újfajta iskolázás iránti rokonszenvéből magyarázhatjuk.

Az itt közlendő adománylevél a családnak Kisesküllön levő birtokán őrzött levéltári gyűjteményéből való, amit Köblös István ördögkereszturi ref. pap a régi Bornemisza kúria padlásáról mentett meg múlt évben a teljes pusztulástól, beszállítván azt a kolozsvári Református Teológiai Fakultásra. Elképzeltető, milyen nagy érdeklődéssel vettem és néztem át a főkép XVI., XVIII. és XIX. századból való értékes anyagot. Különösen a ma annyira időszerű Báthory-féle adománylevelet, melynek címirata egy *Livlandtól Kievig és Poroszországtól Moszkváig* terjedő világhatalomról beszél. Tartalma pedig fellebbenti a fátyolt Sombori László hűségéről s ezt jutalmazó nagy jóvedelméről. Ő maga jegyzi oda sebtiben az adománylevél végére a rövid tartalmat. A birtokát képező tizenegy falu eddig haszonbérbe bírt dézmáját juttatja most részben vagy egészben neki a fejedelmi kegy egész élete tartamára. Egy jóval szegényebb örökös, Sombori Sándor pedig a kuruc háboruk után, 1718-ban odafűzi latinul ezt a óhajtást: Oh kedves ősem, bárcsak az én és fiaim életében is tartott volna ez a donáció!

A levéltári anyagot különben a család jelenleg is élő tagja, dr. Sombori László, nagyváradi rendőrtanácsos vette át tőlem az Orsz. Levéltárban való elhelyezés végett, ahol a többi családi iratok is őriztetnek.

Az oklevél szövege ez:

Nos Stephanus, Dei gratia, rex Poloniae, magnus dux Lituaniae, Russiae, Prussiae, Massoviae, Samogitiae, Kiowiae, Voliniae, Podlachiae, Livoniaeque etc. dominus, nec non Transilvaniensium princeps. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit, universis, quod nos attentis et consideratis praeclara fide, integritate, multorumque servitorum meritis, fidelis nostri magnifici Ladislai de Sombor, consiliarii nostri et arendatoris decimarum nostrarum Transilvaniensium, quae ipse maiestati nostrae pro locorum et temporum varietate, in diversis legationum generibus, non parcente personae ac rebus suis, magna cum nominis sui commendatione fideliter exhibuit et impendit ac in futurum quoque exhibiturus et impensurus est, decimas totales bonorum suorum atque possessionum, medietatem videlicet Mikloslaka, pro florenis duodecim in Albensi, portionis item Zagor pro florenis quinque, denariis nonaginta duobus in Kikeoleo, similiter integrae Kis Eskelew, pro florenis decem, Egreh integrae itidem pro florenis septem, Pulyon, tertiae partis, Zentgothart mediae, florenis viginti tribus, denariis triginta duobus, Zent Egied portionis florenis septemdecim, denariis viginti, Bozzás portionis florenis tribus in Dobocensi, Sombor quartae tres, florenis tribus, Zuthor quartae duae, florenis quinque denariis triginta tribus, Keozep-lak quarta una, florenis quinque in Colosiensi, Egerbegy quarta una florenis sex,

denariis sexaginta octo in Thordensi, nec non Uylak integrae, possessionum, in Zolnok mediocri comitatibus existentiam habitas, ac pro commemorata summa pecuniaria annuatim arendari consuetas; vini utputa, triciti, hordaei, avenae, siliginis, milii, lini, canabis ceterorumque bladorum terra nascentium, aliarumque universarum rerum decimarum solitarum, item apum et agnellorum, absque ulla arendae solutione et exactione vita eiusdem durante clementer relaxandas eidemque dandas, donandas et conferendas esse duximus, quemadmodum relaxamus, damus, donamus et conferimus praesentium per vigorem. Quocirca Vobis Fidelibus nostris Egregiis, et Nobilibus Arendatoribus decimarum nostrarum, tam in regno nostro Transilvaniae quam partibus Hungariae ditionis nostrae, tam modernis, quam futuris, harum seriae committimus et mandamus firmiter, ut praescriptas decimas praefatarum possessionum portionumque possessionarium eiusdem Ladislai de Sombor, vita sua ut praemissum est durante absque ulla arendae solutione et exactione, pro se accumulare et percipi facere permittatis. Nec secus facturi, praesentibus perlectis exhibenti restituti.

Datum in arce nostra regia Nepolomicensi tertia die mensis Februarii anno Domini millesimo quingentesimo octogesimo tertio, regni vero nostri septimo.

Stephanus Rex m. pr.
(A pecsét leszakítva.)

Mart(inus) de Berzeuice
cancell(arius) m. pr.

Kfvül más kézzel: *A(nno) 1583 3-a febr(uarii). Donatio regia super universis meis decimis vita mea durante. Lad(islaus) Somb(ori).* — Alább más kézzel: *Mi chare atave, sane vita mea durante fuisset donatio et filior(um). Alexander Sombori 1718.*

Eredetije a Sombori család levéltárában egy egész ív egyik lapján.

Közli: Nagy Géza.